

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

5 СОН, 4 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 5, ВЫПУСК 4

LAWYER HERALD

VOLUME 5, ISSUE 4

TOSHKENT-2024

Мундарижа

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

1. МАҲМУДХОДЖАЕВА Умида Муминовна ВОЯГА ЕТМАГАНЛАРГА ЕТКАЗИЛГАН ЗАРАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	8
---	---

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

2. ХАМРАҚУЛОВ Шавкатжон Салимович ИШ БЕРУВЧИНИНГ ФУҚАРОЛИК ЖАВОБГАРЛИГИНИ МАЖБУРИЙ СУҒУРТАЛАШ ШАРТНОМАСИНИНГ АСОСИЙ ШАРТЛАРИ: МИЛЛИЙ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАРНИНГ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ	17
3. ИСМОИЛОВА Азиза Алишер қизи МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ГЕНДЕР АУДИТИНИНГ РОЛИ	25
4. САЙДИВАЛИЕВА Хуршида Ходжиакбаровна ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ СТАНДАРТЛАР АСОСИДА МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИДА ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ.....	32

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ҲАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

5. ТАЖИБОЕВ Маъруфжон Маматожиевич СУДЬЯНИНГ ҚАРОР ҚАБУЛ ҚИЛИШДАГИ МУСТАҚИЛЛИГИ: ЮТУҚЛАР ВА ТАКЛИФЛАР	40
6. ТОШТЕМИРОВ Баҳром Байитович ЖИНОЯТГА ОИД МАЪЛУМОТЛАРНИ КЎРИБ ЧИҚИШ УСТИДАН ПРОКУРОР НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШНИНГ МУҲИМ ВАЗИФАЛАРИ	46

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

7. ХАЙДАРОВ Шухратжон Джумаевич ХАВФ ОСТИДА ҚОЛДИРИШ ЖИНОЯТИНИНГ ОБЪЕКТИ.....	52
8. АБДУРАШИДОВ Абдурауф Абдурашидович ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР ТОМОНИДАН “ЎЗГАЛАР МУЛКИНИ ТАЛОН-ТОРОЖ ҚИЛИШ” ЖИНОЯТЛАРИНИ КЕЛИБ ЧИҚИШ САБАБЛАРИ	60

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

9. БОБОМУРОДОВ Фарход Боймуротович ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲАОЛИЯТИДА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ, ЭРКИНЛИКЛАРИ ВА ҚОНУНИЙ МАНФААТЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ТАШКИЛИЙ АСОСЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	68
---	----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. ISMOILOV Samandar IMPACT OF CLIMATE CHANGE ISSUES ON THE PROTECTION OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS.....	75
11. КАМИЛОВ Ойбек Хамиджонович ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ И СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ МИГРАЦИИ.....	83
12. ОЧИЛОВ Шермат Рашидович ЗАМОНАВИЙ ТЕРРОРИЗМ: КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШДА ДАВЛАТЛАРАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ ИЖТИМОЙ ЗАРУРАТИ.....	92

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ОЧИЛОВ Шермат Рашидович

Тошкент давлат юридик университети мустақил тадқиқотчиси (PhD)

E-mail: ochilov.shermat00@mail.ru

ЗАМОНАВИЙ ТЕРРОРИЗМ: КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШДА ДАВЛАТЛАРАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ ИЖТИМОЙ ЗАРУРАТИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ОЧИЛОВ Ш.Р. Замонавий терроризм: концепцияси ва унга қарши курашда давлатлараро ҳамкорликнинг ижтимоий зарурати // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 5 (2024) Б. 92-100.

 5 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2024-5-12>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада замонавий терроризм тушунчаси ва унга қарши курашда давлатлараро ҳамкорликнинг ижтимоий зарурати масалалари кўриб чиқилган. Муаллиф терроризмнинг тарихий ривожланишини, унинг замонавий кўринишларини ва халқаро ҳамжамият томонидан бу муаммога қарши курашиш борасидаги саъй-ҳаракатларни таҳлил қилади. Мақолада терроризм тушунчасининг турли таърифлари, жумладан халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ва олимларнинг ишларида келтирилган таърифлар муҳокама қилинади. Муаллиф терроризмнинг асосий белгилари ва хусусиятларини аниқлаб, ўзининг таърифини таклиф этади. Мақолада терроризмнинг янги шакллари, хусусан кибертерроризм масаласига алоҳида эътибор қаратилган. Терроризмга қарши курашда халқаро ҳамкорликнинг аҳамияти ва зарурати асослаб берилган. Муаллиф терроризмга қарши курашнинг ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш, халқаро конвенцияларни ишлаб чиқиш ва миллий қонунчиликни уйғунлаштириш масалаларини кўриб чиқади. Мақолада терроризмга қарши курашнинг самарали усуллари ва механизмлари, шу жумладан профилактика чора-тадбирлари, халқаро ахборот алмашинуви ва ҳамкорликнинг янги шакллари таклиф этилади. Хулосада муаллиф терроризмга қарши курашда халқаро ҳамжамиятнинг саъй-ҳаракатларини бирлаштириш зарурлигини таъкидлайди.

Калит сўзлар: терроризм, халқаро ҳамкорлик, кибертерроризм, глобал хавфсизлик, зўравонлик.

OCHILOV Shermat

Tashkent State University of Law, Researcher (PhD)

E-mail: ochilov.shermat00@mail.ru

MODERN TERRORISM: UNDERSTANDING THE CONCEPT AND THE SOCIETAL NEED FOR INTERNATIONAL COOPERATION IN COUNTERACTION

ANNOTATION

This article examines the concept of modern terrorism and the social necessity of interstate cooperation in combating it. The author analyzes the historical development of terrorism, its modern manifestations, and the efforts of the international community to combat this problem. The article discusses various definitions of terrorism, including those provided in international legal documents and scholarly works. The author identifies the main features and characteristics of terrorism and proposes his own definition. Particular attention is paid to new forms of terrorism, specifically cyberterrorism. The importance and necessity of international cooperation in the fight against terrorism are substantiated. The author considers issues of improving the legal framework for combating terrorism, developing international conventions, and harmonizing national legislation. The article proposes effective methods and mechanisms for combating terrorism, including preventive measures, international information exchange, and new forms of cooperation. In conclusion, the author emphasizes the need to unite the efforts of the international community in the fight against terrorism.

Keywords: terrorism, international cooperation, cyberterrorism, global security, violence.

ОЧИЛОВ Шермат Рашидович
Самостоятельный соискатель (PhD)
Ташкентского государственного юридического университета
E-mail: ochilov.shermat00@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЙ ТЕРРОРИЗМ: КОНЦЕПЦИЯ И ОБЩЕСТВЕННАЯ ПОТРЕБНОСТЬ В МЕЖДУНАРОДНОМ СОТРУДНИЧЕСТВЕ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются вопросы концепции современного терроризма и социальной необходимости межгосударственного сотрудничества в борьбе с ним. Автор анализирует историческое развитие терроризма, его современные проявления и усилия международного сообщества по борьбе с этой проблемой. В статье проанализированы различные определения понятия терроризма, включая определения, приведенные в международных правовых документах и работах ученых, и автор, выявляя основные признаки и характеристики терроризма, предлагает собственное определение. Обосновывается важность и необходимость международного сотрудничества в борьбе с терроризмом, при этом особое внимание уделено новым формам терроризма, в частности кибертерроризму. Автор рассматривает вопросы совершенствования правовой основы борьбы с терроризмом, разработки международных конвенций и гармонизации национального законодательства. В статье предлагаются эффективные методы и механизмы борьбы с терроризмом, включая профилактические меры, международный обмен информацией и новые формы сотрудничества. В заключении автор подчеркивает необходимость объединения усилий международного сообщества в борьбе с терроризмом.

Ключевые слова: терроризм, международное сотрудничество, кибертерроризм, глобальная безопасность, насилие.

Сўнги ўн йилликда терроризмга қарши кураш масалалари жаҳон ҳамжамиятининг асосий эътиборига ва глобал ташвишига айланди. Бунга асосий сабаб, жамият дуч келадиган террористик таҳдиднинг табиати сезиларли даражада ўзгарди. Ушбу таҳдидга қарши курашиш ва унинг асосий сабабларини тушунишда муваффақиятга эришишга бир қатор ҳаракатлар амалга оширилаётган бўлсада, терроризм замонавий дунёда халқаро ҳамжамият учун энг катта муаммо бўлиб қолмоқда. Албатта муаммонинг мураккаб табиатини ўрганиш ва уни олдини олиш мақсадида мувофиқлаштирилган кўп

томонлама ёндашувларни ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш бугунги кунда муҳим ҳисобланмоқда. Халқаро ҳамжамият «терроризм», «террористик жиноят», «террорчилик ҳаракати» тушунчаларининг ҳуқуқий таърифи бўйича ҳали ҳамон бир фикрга кела олмади. Чунки, халқаро ҳужжатларда ҳамда миллий қонунчиликда терроризм тушунчаси ва унинг кўринишларига берилган таъриф бугунги кунда рўй бераётган террорчилик ҳаракатларига тўлиқ мос эмаслигини кўрсатмоқда. Хусусан, кибер терроризм, ядро терроризми, бомбали терроризм ва терроризмни молиялаштириш каби терроризмнинг турли кўринишларига берилган ҳуқуқий таърифларни қайта такомиллаштириш заруриятини юзага келтирмоқда.

Бизга маълумки, халқаро ҳамжамиятда терроризмга қарши кураш ва терроризм тушунчасига таъриф беришда XX асрнинг 20-йилларидан бошлаб ҳаракатлар амалга ошириб келинган. Бу давр мобайнида, ушбу тушунчаларга нисбатан жинойий жавобгарликни белгилаш мақсадида умумий таърифни ишлаб чиқишга бир неча бор ҳаракат қилинди, натижада унга нисбатан аниқ яхлит таъриф, терроризм жиноятлари бўйича ягона қараш шакллантирилмаганлигидан далолат беради.

Терроризмни замонавий тарихнинг дастлабки босқичида халқаро жиноят сифатида аниқлашга қаратилган энг муҳим уриниш 1934-1937 йилларда Миллатлар Лигаси томонидан амалга оширилган [1]. Миллатлар Лигаси Кенгаши Югославия қироли Александр I ва Франция ташқи ишлар вазири Луи Бартунинг ўлдирилиши билан яқунланган Марсел террор хуружига (1934 йил октябрь) муносабат билдириб, 1934 йил декабрда резолюция қабул қилди ва унда «террористик фаолиятни бостириш билан боғлиқ халқаро ҳуқуқ қоидалари ҳозирда самарали халқаро ҳамкорликни кафолатлаш учун етарли даражада аниқ эмас» деб таъкидланди [2]. Қабул қилинган резолюция асосида эксперт комиссияси (Committee for the International Repression of Terrorism (CIRT) тузилиб, унинг вазифаси сиёсий ва террористик мақсадларда содир этилган фитна ёки жиноятларга қарши жавобгарликни назарда тутувчи конвенцияни ишлаб чиқишдан иборат эди. Натижада 1937 йилда Миллатлар Лигасида «Терроризмнинг олдини олиш ва жазолаш тўғрисида»ги Конвенцияси қабул қилинди. Ушбу конвенция ташкилотга аъзо давлатлардан террорчилик ҳаракатларини жинойий жавобгарликка тортишни ва сиёсий жиноятлар учун экстрадицияни таъминлашни талаб қилди. Конвенциянинг 1-моддаси 1-бандига кўра, «ҳар бир давлат бошқа давлатга қарши бўлган террорчилик фаолиятини рағбатлантиришга қаратилган ҳар қандай ҳаракатлардан тийилиш ва бундай фаолиятдан иборат бўлган хатти-ҳаракатларнинг олдини олиш» [3] мажбуриятини белгилаб берди. Шунингдек, мазкур модданинг 2-бандига кўра, «Террористик ҳаракатлар» ибораси давлатга қарши қаратилган ва муайян шахслар ёки шахслар гуруҳи ёки кенг жамоатчилик онгида қўрқувни келтириб чиқаришга қаратилган жинойий ҳаракатларни англатади» [3] деб таъриф берилди.

Юқорида, тарихий ҳужжатларда берилган таърифларда терроризм тушунчаси асосан сиёсий, ижтимоий нуқтаи назаридан таъриф келтирилган бўлиб, ҳуқуқий жиҳатига кўп ҳам эътибор берилмаган. Шунга қарамасдан, мазкур таърифларда терроризм ҳаракатларини жиноят сифатида кўрилиши ва унга нисбатан жавобгарлик муқаррарлигини кўрсатиб ўтилган.

Шу нуқтаи назардан, БМТ ташкилоти вужудга келганидан сўнг қабул қилинган терроризм жинояти билан боғлиқ бўлган халқаро ҳужжатларда, минтақавий ташкилотларнинг ҳужжатларида ва ҳуқуқшунос олимлар томонидан турли таърифлар ишлаб чиқилганлигини кўришимиз мумкин.

Шундай қилиб, терроризм, умуман олганда, деярли ҳар бир инсоният жамияти ва ижтимоий гуруҳ томонидан эътироф этилган қадриятларга зид бўлган таъқиқланган ҳаракат сифатида ифодаланиши мумкин. Олимлар, сиёсатчилар, хавфсизлик бўйича мутахассислар, ҳарбий хизматчилар ва журналистлар терроризмнинг турли таърифларидан фойдаланадилар. Баъзи таърифларда асосий эътибор террористик ташкилотларнинг фаолият услубига, бошқаларида эса мотив ва мақсадига, учинчисида эса террористик ҳаракатни амалга ошираётган шахсларнинг хусусиятларига қаратилади.

Фикримизча замонавий терроризмнинг асосий ривожланиш тенденцияларига куйидагиларни киритишимиз мумкин:

- дунёда терроризм географиясининг кенгайиши ва уни халқаролашиб бориши;
- терроризмнинг пайдо бўлиши ва тарқалишига ёрдам берадиган турли хил ички ва ташқи ижтимоий, сиёсий, иқтисодий ва бошқа омилларнинг ўзаро таъсирини кучайиши;
- террорчилик фаолиятини ташкил этиш билан боғлиқ ҳаракатларнинг ошиб бориши ва ривожланган йирик террорчилик тузилмаларини инфратузилмаси яратишга бўлган ҳаракатлар;
- терроризм ва уюшган жиноятчилик ўртасидаги муносабатларни кучайиб бориши;
- террористик тузилмаларни молиявий ва моддий-техник қўллаб-қувватлаш;
- терроризмдан давлатларнинг ички ишларига аралаштириш воситаси сифатида фойдаланишга уринишлар;
- терроризм субъектлари томонидан халқаро нодавлат ташкилотлардан фойдаланиш;
- террорчилик ҳаракатларининг оқибатларини кенгайтириш ва қурбонлар сонини кўпайтиришга қаратилган терроризмнинг янги шакллари ва усулларини ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш.

Терроризм тушунчасига ягона таъриф бериш ва унинг асосий хусусиятини аниқлаш жуда мураккабдир. Терроризм-бу ўзига хос фалсафадир. Бунда террористик ташкилотлар терроризмни турли мақсадлар, мотивлар ва мафқуралар доирасида ишлатишга ҳаракат қилишади [4]. Терроризмнинг таърифлари террористик ҳужумнинг хусусиятига, террористик ҳужум объектларига ва террористик ҳужум натижасида эришилган мақсад ва вазифаларга қараб, айрим таърифлар террористик ҳаракатларни амалга оширган ижрочиларнинг хусусиятлари билан фарқ қилади.

Шериф Бассиони терроризмга шундай таъриф беради, терроризм-бу халқаро миқёсда тақиқланган зўравонлик стратегияси бўлиб, мафқуравий мотивлар билан рағбатлантирилади ва маълум бир жамиятнинг маълум бир сегментида даҳшатли зўравонликни қўзғатишга қаратилган ҳокимиятга эришиш ёки норозилик билдириш мақсадида, зўравонлик содир этувчилар ўз-ўзидан ёки ўз номидан, маълум бир жамият номидан ҳаракат қилишидир [5].

Терроризмга Хассанин Обайд бевосита террористик ҳаракатлар доирасида таъриф беради. Унинг фикрларича, «террористик ҳаракатлар зўравонлик ва қўрқитиш билан тавсифланади, масалан, бомбаларни портлатиш, жамоат объектларини йўқ қилиш, темир йўллар ва баррикадаларни йўқ қилиш, ичимлик сувидан заҳарлаш, юқумли касалликларнинг тарқатиш ва турли шу каби қирғинлар» [5].

Таъкидлаш жоизки, анъанавий равишда зўравонликка ҳали ҳам баъзи тадқиқотчилар томонидан жаҳон сиёсатидаги норманинг бир кўриниши сифатида қаралмоқда. Шуни қайд этиш керакки, халқаро ҳуқуқда давлат ҳокимиятининг хатти-ҳаракатларига нисбатан «зўравонлик» атамаси қўлланилмайди. Маҳаллий ва хорижий ҳуқуқий таълимотлар ҳам зўравонлик субъекти сифатида фақат жисмоний шахс (шахс ёки алоҳида шахслар гуруҳи, масалан, партия, партизанлар, юридик шахс)ларни тан олади [6].

Салах Эддин Эмир терроризм тушунчасига бевосита террористик ҳаракатларни содир этишда унинг мақсадида келиб чиқиб таъриф бериш кераклигини таъкидлайди. Унинг фикрича терроризм бу «сиёсий мақсадга эришиш учун зўравонликни мунтазам равишда қўллаш, хусусан, барча зўравонлик ҳаракатлари, шу жумладан сиёсий ташкилот томонидан фуқароларга қарши олиб бориладиган ва хавfli муҳитни яратишга қаратилган индивидуал ёки жамоавий ҳужумлардир [7].

Фикримизча, терроризмни ҳодиса сифатидаги мақсадлари билан аниқ террористик жиноятнинг мақсадларини фарқлаш тўғри кўринади. Улар «стратегия» ва «тактика» тушунчалар нисбатида ҳаракатга мотивнинг ўзаро боғлиқ икки даражасини ифодалайди. Стратегик даража (терроризм мақсади) терроризмнинг моҳиятини очиб берадиган ҳодисани ўзаро боғлиқ ҳодисалардан фарқлаш имконини берадиган муҳим хусусиятдир.

Терроризмнинг мақсадини – *сиёсий ҳуқуқий муносабатлар субъектларига уларни муайян хатти-ҳаракатларга мажбурлаш* (сиёсий мақсад) ва *жамиyatда кўрқув, ваҳима, даҳшат муҳитини яратиш* (мафкуравий мақсад) сифатида белгилаш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Бу мақсадлар универсал характерга эга бўлиб, улар терроризмнинг миллий ва халқаро талқинларида бир хил даражада характерли бўлиши мумкин. Стратегик мақсадлар терроризм таърифида кўрсатилиши керак деб ҳисоблаймиз.

Тактик даража (террористик жиноятнинг мақсади) муайян ҳаракатнинг субъектив томонини янада объектив ҳуқуқий квалификация қилиш, террорчиларнинг ҳақиқий ниятларини аниқлаш имконини беради. Тактик мақсадлар кўп қирралик (ўз кучини намоиш қилиш, провокация, қасос олиш, исталмаган одамларни жисмоний йўқ қилиш, ижтимоий, конфессионал, этник низоларни кучайтириш, жамиyatда максимал даражада ноқулайлик яратиш, ваҳима, ноаниқлик, кўрқув ва бошқалар)дан фарқ қилади.

Ҳуқуқий нуқтаи назардан, терроризмнинг мақсадлари ҳақидаги саволга жавоб беришда анъанавий консенсуснинг йўқлиги терроризмга қарши шартномалар тизимидаги жиддий камчилик сифатида баҳоланиши мумкин. Шунинг учун, уларнинг барчасида террористик жиноятнинг мақсадини ягона ёндашув асосида шакллантиришни таъминлаш керак.

Терроризмга терористик ҳаракатлар ва белгилар орқали таъриф халқаро ҳуқуқда қабул қилинган универсал халқаро конвенцияларда ҳам кўришимиз мумкин. Таҳлилларга кўра, конвенцияларда мустаҳкамланган терроризмнинг нисбатан кенг тарқалган тўртта белгисини ажратиш кўрсатишга имкон беради: зўравонлик, зарар етказиш, қурбонлар – жисмоний шахсларнинг мавжудлиги, ҳаракатнинг сиёсий мақсади.

БМТ ташкилот сифатида ташкил этилганидан кейин терроризм тушунчасини бир неча халқаро ҳужжатларда келтириб ўтди. Шунга қарамасдан, Б.Женкинс «Терроризмнинг мазмуни бўйича тахминий консенсус унинг аниқ таърифи бўйича ҳеч қандай халқаро келишувсиз ҳам амалга оширилиши мумкин»лигини важ қилади [8]. Р.Янгнинг фикрича, терроризмнинг семантик ядросини ташкил этиш «халқаро таърифнинг минимал мазмуни... аксилтеррор конвенциялар ва резолюцияларни таҳлил қилишдан келиб чиқади ва... «терроризм» ҳуқуқий тушунчаси ҳақида янада кенгроқ консенсус ҳақида гапириш мумкин бўлади [9].

Р. Хиггинс шундай деди: «терроризм-бу ҳеч қандай ҳуқуқий маънога эга бўлмаган атама [10]. Унинг фикрича терроризм тушунчаси давлат ёки шахсларнинг умуман маъқулланмаган ва ноқонуний қўлланилган усуллари бўлган, ҳимояланган мақсадлар ёки ҳар иккала фаолиятга мурожаат қилиш мумкин бўлган қулай ёндашувдир. Р. Хиггинс тарафдорлари бу фикрни қўллаб қўвватлайди. Яъни уларнинг фикрича «Терроризм» ҳодисасининг таърифи ҳеч қандай ҳуқуқий мазмунга эга эмас [11,12,13,14,15]. Аммо, фикримизча бундай ифодаланган позицияга қўшилиб бўлмайди.

А.Х.Абашидзе «...терроризмга қарши кураш бўйича ҳар қандай модел, ҳар қандай конвенция, бу моделлар ва конвенцияларда қўлланиладиган концептуал аппарат ва тоифалар бўйича давлатларнинг ягона ёндашуви бўлмаган тақдирда, фантастикага айланади» [16] деб ёзади.

Худди шу нуқтайи назарни И.Мая ҳам қўллаб-қувватлайди, у «терроризм»нинг ягона анъанавий концепцияси ишлаб чиқилган, аммо техник жиҳатдан расмийлаштирилмаган; унинг йўқлиги соф сиёсий харажатлар натижаси эди деб ёзади [17]. А.Кассезе халқаро ҳамжамият «терроризм» атамаси нимани англатишини умумий тушунишга эришганлигини бир неча бор таъкидлаган [18].

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Терроризмга қарши кураш қўмитаси (кейинги ўринларда ТҚКҚ деб юритилади) сиёсий ва ҳуқуқий амалиётда терроризмнинг моҳиятини умумий (opinion juris) тушуниш шаклланган деб ҳисоблайди [19].

Аммо битта таърифни ишлаб чиқиш ғоясига шубҳа билан қарайдиган муаллифлар мавжуд бўлиб, улар орасида А.И.Моисеев [13] «терроризмнинг аниқ матнли таърифини яратишнинг иложи йўқлиги ва бунга эҳтиёж йўқ» деб ҳисоблайди. Е.С.Щебляков эса, терроризмнинг умумэтироф этилган, универсал таърифини ишлаб чиқишнинг ўта

мушкуллиги ва, эҳтимол, имконсизлигини қайд этади [20].

Р.Нобелнинг фикрича, глобал миқёсда ҳуқуқни уйғунлаштириш, у муваффақият кўрсатган минтақавий даражадан фарқли ўлароқ, сиёсий, дипломатик ва ҳуқуқий тўсиқлар туфайли эришиб бўлмайди [21] деб ҳисоблайди.

Дарҳақиқат, терроризмга қарши курашнинг бугунги кунга қадар на академик, на қонун ижодкорлиги ҳаракатлари унинг ҳуқуқий хусусиятларининг зарур доирасини аниқлашда тўхтамади. 1984 йилда А.П.Шмидт терроризмнинг 100 дан ортиқ таърифларини таҳлил қилган [22]. Ҳозирги вақтда илмий таърифларнинг барча мавжуд вариантларини аниқ ҳисоблаш мумкин эмас – уларнинг сони жуда кўпдир.

1994 йилда қабул қилинган Халқаро терроризмга барҳам бериш чора-тадбирлари тўғрисидаги декларацияда БМТ конвенциялари томонидан содир этилган барча жиноий ҳаракатлар «халқаро терроризмнинг ифодаси» деб номланган. БМТнинг терроризмга қарши глобал стратегиясида ҳам худди шундай қоида мавжуд. Шундай қилиб, халқаро ҳуқуқнинг аксарият конвенциялари ва бошқа ҳужжатлари терроризмнинг кенг қўламли кўринишларига қарши курашишга қаратилган. Бу ёндашув тўғри кўринадиди. Халқаро ҳуқуқ терроризмга қарши курашнинг умумий кўрсатмаларини ўрнатиши керак.

Ўтказилган таҳлиллар конвенцияларда мустаҳкамланган терроризмнинг нисбатан кенг тарқалган тўртта белгисини ажратиб кўрсатишга имкон беради: зўравонлик, зарар етказиш, қурбонлар – хусусий шахсларнинг мавжудлиги, ҳаракатнинг сиёсий мақсади. Шунингдек, терроризм мураккаб ижтимоий-сиёсий ва ҳуқуқий ҳодиса бўлиб, мазмунан ҳамда ташқи жиҳатдан кўп қиррали саналади. Халқаро ҳуқуқ ҳақли равишда давлатларни террористик жиноятларнинг ҳар хил турлари учун жавобгарликни белгилаш мажбуриятини олади. Афтидан, халқаро маконда деярли ҳар қандай террорчилик ҳаракатини содир этиш мумкин.

Терроризм халқаро ҳуқуқнинг «тарихан муаммоли» саволларидан бири бўлиб, потенциал равишда қонуний аниқланиши ва халқаро-ҳуқуқий жиҳатларини олиши мумкин. Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, ҳозирги босқичда БМТ тизимининг терроризмга қарши конвенцияларида, БМТ Хавфсизлик Кенгаши резолюцияларида ушбу ҳодиса ҳақида маълум ҳуқуқий тушунча мавжуд. Кўриниб турибдики, терроризмнинг моҳияти тўғрисидаги доктриналар қарашни шакллантиришнинг ҳозирги шароити, шунингдек унинг таърифини меъёрий мустаҳкамлаш имкониятлари ҳақида гапириш мумкин.

Юқоридаги таҳлилардан келиб чиқиб терроризм тушунчасига муаллифлик таърифини бериш мақсадга мувофиқдир.

Терроризм-бу сиёсий, мафкуравий, диний ёки ижтимоий-иқтисодий мақсадларга эришиш **мақсадида** киберҳужумлар ва ахборот-психологик операцияларни ўз ичига **олган** янги технологиялар ва глобал тармоқлар ва турли зўравонлик стратегияларидан фойдаланиб аҳоли ёки давлат тузилмалари ўртасида кўрқув ва беқарорлик муҳитини яратишга қаратилган зўравонлик ва бошқа мажбурлаш шакллари мунтазам **равишда** қўллаш ёки қўллаш таҳдиди.

Берилган муаллифлик таърифидан кўриш мумкинки, бугунги кунда дунёнинг рақамлашиб бораётганлиги ўз навбатида терроризмни ҳам кўринишларини ўзгартираётганини гувоҳи бўлишимиз мумкин. Кибертерроризм тушунчаси халқаро ҳуқуқ ва миллий ҳуқуқ тизимида жуда кўп учраб туриши ва кибержиноятлар хусусан кибертерроризмни олдини олиш бўйича бир қанча салмоқли ишлар олиб борилаётганлиги муҳим ҳодисадир. “Кибертерроризм” атамаси 1980-йилларнинг ўрталарида ҳаётимизга кирди, унинг муаллифи Америка хавфсизлик ва разведка институтида катта илмий ходим бўлиб ишлаган Барри Коллин эди. Бу атама муаллиф томонидан виртуал маконда террорчилик ҳаракатларини аниқлаш ва фақат келажак учун башоратлар учун ишлатилган. Кибертерроризм давлатларнинг банк, транспорт ва энергетика тизимлари учун, айниқса ҳукумат, иқтисодиётнинг давлат ва хусусий секторлари, ахборот учун жиддий таҳдиддир.

“Кибертерроризм”ни аниқлаш бўйича услубий муаммолар, биринчи навбатда,

терроризмнинг бундай шаклини ахборот урушидан ёки ахборот қуролидан фойдаланган ҳолда ноқонуний ҳаракатлардан ажратиш баъзан қийин бўлганлиги билан боғлиқ. Баъзилар ҳақиқий кибертеррор ҳужуми ҳали содир бўлмаган деб даъво қилса, бошқалари террорчилар аллақачон интернетдан ўз манфаатлари учун фойдаланмоқда, деб таъкидлайдилар. Ушбу келишмовчиликнинг манбаи “терроризм” ва “кибертерроризм” нинг аниқ таърифи йўқлигидир. Умуман террор сўзи лотинча “террере” сўзидан келиб чиққан бўлиб, “қўрқитиш, зўравонлик, ваҳима уйғотиш” деган маънони англатади. Одатда, терроризмни белгилаш муайян сиёсий мақсадга боғлиқ ва йўналтирилган бир қатор террористик ҳаракатларни талаб қилади. Боздемирнинг фикрича, “терроризм сиёсий мақсадларда ўзини уюшган, тизимли ва узлуксиз террордан фойдаланишни ўз ичига олган усул билан аниқланадиган стратегик ёндашувдир”.

Д.Деннинг терроризмни “кўпинча мафкуравий, сиёсий сабабларга кўра турли жамият аъзолари ёки ҳукуматларни қўрқитиш, уларни мажбурлаш ниятида шахс ёки уюшган гуруҳ томонидан инсонларга, уларнинг мулкка нисбатан куч ёки зўравонликни ноқонуний қўллаш, таҳдид қилиш” деб таърифлайди. С.Е.Серкерев терроризмга таъриф беришда бевосита унинг мақсадлари билан ажратади, халқаро муносабатларга, халқаро ҳуқуқий тартибга путур етказиш; давлатга, миллатга, халқаро ташкилотга қарши ҳаракатлар деб қарайди. Тадқиқотчи хорижий элементни ўз ичига олган акциялар ҳар доим ҳам халқаро тоифага кириши шарт эмас, деб тўғри таъкидлайди. Кўриниб турибдики, бу ҳолда мақсаднинг халқаро табиати ҳақида гапиришга асос йўқ, чунки бир давлат доирасида амалга оширилган сиёсий тизимни ўзгартиришга уриниш халқаро хусусиятга эга эмас, конструктив равишда ички жиноят белгиларига мос келади.

Ф.Рейнареснинг фикрича, терроризмнинг бир давлат чегарасидан ташқарига чиқадиган иккита варианты ажратиб кўрсатади: трансмиллий (умумий тоифа) ва халқаро – бу эса оқибатлари жиҳатидан энг хавфли, оғир шакл ҳисобланади. Бундан ташқари, у халқаро терроризмнинг ўзига хос белгиларини қуйидагича таклиф қилади: унинг мақсадлари – минтақалар ва глобал миқёсда ҳокимиятнинг тузилиши ва тақсимланиши; кўп сонли мамлакатлар ва геосиёсий ҳудудларда фаолият юритувчи ташкилий тармоқ тузилмаси тизимига атайлаб таъсир қилиш. Муаллиф бундай тузилмага неосалафийлар (салафийларнинг глобал жиҳоди) ҳаракатини мисол сифатида келтиради. Кўринишидан, бундай хатти-ҳаракатларга ҳуқуқий баҳо бериш мустақил, “трансмиллий” ва “халқаро” деб аталишларни ажратмасдан, ягона малака қоидаларига мувофиқ амалга оширилиши лозим. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи ходими учун террорчилик жинояти учун жазо тури ва миқдорини танлашда жамоат хавфлилилик даражаси ва жиноят натижасида етказилган глобал зарар даражаси бўйича градация асос бўлиши мумкин. Шунингдек, замонавий террорчилик ҳаракатларининг барча спектрига ҳаддан ташқари баҳо бериш, уни трансмиллий ҳаракат сифатида кўрсатиш масаласи ҳам баҳсли. Ички терроризмга эътибор бермаслик, унинг мустақил ролини тан олишдан бош тортиш эса мумкин эмас.

Албатта кибертерроризм терроризмнинг янги шакли бўлиб, компьютер тармоқларидан фойдаланиш ва юқори технологиялар ютуқлари натижасида шаклланган. Глобаллашув натижасида бу муаммонинг ижтимоий хавфлилиги халқаро миқёсда тан олинди. Д.Деннинг кибертерроризмни терроризм ва кибер маконнинг яқинлашуви сифатида белгилайди. Унинг фикрича “кибертерроризм бу ҳукуматлар ёки аҳолини сиёсий, ижтимоий, мафкуравий мақсадларга эришиш учун қўрқитиш, мажбурлашни компьютерлар, тармоқлар ва уларда сақланадиган маълумотларга ноқонуний ҳужумлар ва ҳужум таҳдидлари орқали амалга оширишдир”. К.Брадлей ва М.Гулатилар ҳам бевосита Деннинг фикрини қўллаб қўватталаб кибертерроризмни оддий терроризмдан ажратиб турадиган муҳим нарса бу албатта компьютер тармоқларидан фойдаланиш (асосан Интернетга асосланган жиноий ҳаракатлар ҳисобланади) деб кўрсатиб ўтишади. Асосан, бу террористик ҳужумларни амалга ошириш учун электрон ҳаволалардан фойдаланишни билдиради, одатда шу мақсадда яратилган дастурларни мисол келтиришимиз мумкин.

Хулоса ўринида шуни қайд этиш керакки, юқоридаги таҳлилардан келиб чиқиб терроризм бу кўп қиррали ҳодиса сифатида тушунилиши керак бўлган тушунчадир, ва у нафақат реал ҳаёт балким, виртуал макон билан боғланган ҳужум сифатида ҳам ифодаланиши мумкин. Бу ўз навбатида, инсонларнинг ҳаёти ёки соғлиғи учун хавф туғдиради ёки бошқа жиддий оқибатларга олиб келадиган, кўпинча бундай ҳаракатлар жамоат хавфсизлигини бузиш, аҳолини қўрқитиш, инфратузилмага зара етказиш ва бошқа шу каби ҳаракатлар билан боғлиқ ҳодисалар деб таъриф бериш мақсадга мувофиқ бўлади. Яъни, терроризм сиёсий, иқтисодий ва бошқа муаммоларни ҳал қилишга таъсир қилиш учун халқаро ва давлат хавфсизлигига таҳдид солишга ҳамда компьютер ва телекоммуникация технологияларидан ноқонуний фойдаланишга қаратилган ҳаракатлар мажмуаи ҳисобланади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. G Marston, 'Early Attempts to Suppress Terrorism: The Terrorism and International Criminal Court Conventions of 1937' (2002) 73 BYBIL 293;
2. Saul, Ben, Attempts to Define 'Terrorism' in International Law (October 2, 2008). Netherlands International Law Review, Vol. 52, No. 1, pp. 57-83, 2005, Sydney Law School Research Paper No. 08/115, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1277583>;
3. League of Nations. Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism. Serie de Publications de la Societe des Nations. V. Questions juridiques. Geneva. 1937. Vol. 10. P.2;
4. Weimann, G. (2010). Terror on facebook, twitter, and youtube. The Brown Journal of World Affairs, 16(2), 45-54.
5. Abdel Salam Bouhouch, Abdelmajid Chafik - The Terrorist Crime in Moroccan Legislation - Al Karama Press - First Edition: 2004, at 21.
6. Насилие (статья) // Права человека. Энциклопедический словарь. Отв. редактор С. С. Алексеев. М.: Норма. 2009. С.356;
7. Salah al-Din Amer, Armed Popular Resistance in Public International Law, publisher, Arab Thought House, Cairo, Egypt, 1977, at 486, 487.
8. Jenkins B.M. International terrorism. P.16.
9. Young R. Defining Terrorism: The Evolution of Terrorism as a Legal Concept in International Law and Its Influence on Definitions in Domestic Legislation // Boston College International and Comparative Law Review. Vol. 29. Is. 1. Article 3. 12-1-2006. P. 33.
10. R. Higgins, the General International Law of Terrorism, 13(28), International Law and Terrorism, (1997).
11. Гассер Х.-П. Террористические акты, «терроризм» и международное гуманитарное право // Междунар. ж. Красного Креста. Вып. № 845-847. 2002. С.244;
12. Лазутин Л.А. К вопросу о понятиях и формах международного терроризма // Российский юрид. журнал. 2000. № 2. С. 58;
13. Моисеев А.И. Обоснование невозможности создания конкретного текстового определения терроризма и отсутствия необходимости в таковом // Актуальные проблемы российского права. 2015. № 4. С. 210-216;
14. Sassoli M. Terrorism and War // J. of International Criminal Justice. 2006. № 4, P. 960;
15. Jenkins B.M. International terrorism: a new kind of warfare. Santa Monika, California. 1974. P.8;
16. Абашидзе А.Х. Борьба с терроризмом, международный уголовный суд и Российская Федерация // Российский ежегодник международного права. Специальный выпуск. 2003. С. 37.
17. Maja I. (2008, July) Defining International Terrorism in Light of Liberation Movements. Retrieved on 11 October 2009 from – GlobalLex website: <http://www.nyulawglobal.org/>

globalex/International_terrorism&liberation_movements.htm;

18. Interlocutory Decision on the Applicable Law: Terrorism, Conspiracy, Homicide, Perpetration, Cumulative Charging (STL-11-01/I), Appeals Chamber, 16 February 2011. Para 91. // URL: <http://www.stl-tsl.org/en/the-cases/stl-11-01/main/filings/orders-and-decisions/appeals-chamber/f0936>.

19. БМТ Хавфсизлик кенгаши Контртерроризм қўмитаси расмий сайти. // URL: <http://www.un.org/ru/sc/ctc/img/logo-ctc.jpg>.

20. Щебляков Е.С. Содержание понятия «терроризм» и необходимость закрепления в законодательстве характерных признаков терроризма // Современное право. 2008. №12. URL: <https://www.sovremennoepravo.ru/m/articles/>

21. Noble R.K. Terrorism and the Law: The Global Challenge //Prosecuting terrorism: the global challenge. Organized by the NYU Center on Law and Security Florence, Italy, 4 June 2004. // <http://www.interpol.int/Public/ICPO/speeches/SG20040604.asp>.

22. Schmid A. Jongman A. Political Terrorism. P. III-IV.